

УДК 323.15:94 (477+437.6)«20»+342.72-054.57

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-28-7>

Алмашій В.В.

<https://orcid.org/0000-0001-9751-6115>

СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТЬ МІЖДЕРЖАВНОЇ ДВОСТОРОННЬОЇ УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКОЇ КОМІСІЇ З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН, ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1990-х РР.

Стаття присвячена комплексному дослідженню передумов та започаткування двостороннього українсько-словацького етнополітичного співробітництва першої половини 1990-х рр. Відзначається, що демонтаж комуністичного режиму та багаторівнева демократизація на початку 1990-х рр. свідчили про реалізацію Словацькою моделі «навздогінної модернізації», яка супроводжувалася національно-політичною трансформацією. З'ясовується, що суперечливий і конфліктний зміст суспільно-політичної моделі Словацьчини за гібридного політичного режиму прем'єрства В. Мечіара був обумовлений декларативним пошуком крайню власного національного шляху між демократією та авторитаризмом, між консолідацією словацької нації та нагнітанням міжетнічної напруги, між реалізацією прозахідного курсу й активізацією співпраці з Росією, між розбудовою ринкової економіки та посиленням державного регулювання.

Згадується, що цьому передували трансформаційні процеси кінця 1989 – початку 1990-х рр. у Закарпатській області України, де спостерігалось протистояння української національно-демократичної та комуністичної партноменклатурної еліт. Етнополітичний розвиток Закарпаття (особливо першої половини 1990-х рр.) був відзначений проблемою політичного русинства, яке в умовах незалежної української держави зазнало значної трансформації та було дискредитоване.

Разом з тим, констатується, що з метою толерантного, виваженого, дипломатичного вирішення питань, пов'язаних з безпековою ситуацією в середині української держави і довкола неї, була покинута вирішувати Міждержавна українсько-словацька комісія з питань забезпечення прав національних меншин, освіти та культури, основним завданням якої було сприяти створенню необхідних соціально-економічних та інших умов для збереження й розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності словацької національної меншини в Україні та української національної меншини у Словацькій Республіці.

Встановлюється, що Україна та Словацьчина, друга після Угорщини з-поміж Східноєвропейських посткомуністичних країн започаткували і продовжили міждержавну співпрацю щодо взаємного захисту прав національних меншин, яка була прикладом ефективного спільного вирішення складних етнополітичних взаємин, спрямовану на ліквідацію міжетнічних суперечок, реалізацію прав національних меншин, розвиток добросусідських відносин з усіма межуючими державами та недопущення загрози виникнення етнічних конфліктів, що було однією з головних передумов вступу Центрально-Східноєвропейських держав до Європейського Союзу і НАТО.

Ключові слова: Україна, Словацьчина, трансформаційні процеси, етнополітичний розвиток, захист прав національних меншин, словаки, українці, Двостороння українсько-словацька комісія.

Дослідження конкретної країни, систематизація різних відомостей про її територію, населення, історію, культурні здобутки, суспільно-політичне життя,

позиції на міжнародній арені тощо має важливе значення в сучасних умовах. Передовсім це стосується вивчення найближчих сусідів, досвіду взаємин з ними у минулому, актуальних проблем їхнього суспільно-політичного, економічного та культурного розвитку тощо.

Метою статті є комплексне дослідження і висвітлення передумов, процесу створення й започаткування діяльності Міждержавної Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти та культури в першій половині 1990-х рр. ХХ ст.

Основні завдання полягають у дослідженні головних напрямків спільної діяльності Словаччини і України у сфері гарантій та захисту прав національних меншин; збереженні та розвитку національної самобутності української спільноти в СР та словацької – в Україні. **Об'єктом дослідження** виступає Міжурядова Двостороння українсько-словацька комісія з питань захисту прав національних меншин, освіти та культури. **Предметом дослідження** є характеристика механізму діяльності міждержавних змішаних комісій з питань забезпечення прав національних меншин, як інституційних державних органів у галузі збереження та захисту прав національних меншин, зокрема українсько-словацької Двосторонньої змішаної комісії, сутність діяльності якої полягала у тому, щоб, за згодою сторін приймати рекомендації для урядів обох держав стосовно покращення становища відповідних національних меншин.

Наукова новизна. Проблеми гарантій прав української національної меншини у Словаччині на перехідному посткомуністичному етапі еволюції суспільства в цілому, на джерельному рівні, недостатньо розроблені в українській і словацькій історіографії. Наукова новизна отриманих результатів даної роботи полягає в тому, що набула подальшого розвитку інформація про роль діяльності Міжурядової Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти та культури і її внесок у забезпечення гарантій прав національних меншин в українсько-словацьких відносинах.

У контексті вивчення новітніх українсько-словацьких взаємин у сфері захисту й гарантії прав національних меншин, значний інтерес представляє дослідження історії та головних аспектів створення та діяльності Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти та культури на зламі другого і третього тисячоліть. Окремі аспекти початку роботи цієї Комісії розглядалися у публікаціях українських дослідників. Т. Сергієнко у дисертаційному дослідженні вказувала на позитивну роль роботи цієї змішаної українсько-словацької міжурядової структури в другій половині 1990-х рр. [1, с. 2, 12]. В. Турияниця, навпаки, стверджувала про неефективність її діяльності, виходячи з практики результатів перших її засідань [2, с. 95]. У 2012 р. у шостому виданні серії «*Studia Regionalistica*» вийшла друком публікація Т. Сергієнко, присвячена процесу становлення і розвитку системи українсько-словацького міждержавного співробітництва у 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст., а також формуванню договірно-правової бази міждержавних

відносин двох країн тощо [3]. Вперше ґрунтовно діяльність Міжурядової Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти та культури в першій половині 1990-х рр. досліджував у дисертаційній роботі В. Алмашій [4], яку захистив у травні 2021 р. в Інституті всесвітньої історії НАН України [5, с. 14]. В ній, зокрема, дається оцінка підготовки та започаткуванню діяльності вищезгаданої Двосторонньої українсько-словацької змішаної комісії [4, с. 160-168].

Перша ж спроба цілісного викладу роботи Двосторонньої міждержавної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин, впродовж 1990–2000-х рр. була здійснена у 2008 р. Ю. Гузинцем у дисертаційному дослідженні «Етнополітичний аспект угорсько-українських міждержавних відносин» [6], четвертий розділ якого «Домінанти Міждержавного угорсько-українського етнополітичного співробітництва» присвячений саме діяльності згаданої Комісії [6, с. 143-182; 7]. Невдовзі вийшла друком його ж монографія з однойменною назвою [8]. У 2009 р. В. Андрейком була захищена кандидатська дисертація, у якій досліджувалися особливості становлення і розвитку чехословацьких міждержавних відносин 1990-х – початку 2000-х рр. Незабаром ним була опублікована монографія [9], в якій розглядаються специфіка становлення і розвитку стратегічного партнерства між Словацькою і Чеською Республіками, особливості припинення федеративного союзу [9, с. 48–81], євроатлантична інтеграція [9, с. 90–96] та транскордонне співробітництво [9, с. 97–115] двох держав тощо.

У 2020 р. А. Ключковичем була захищена докторська дисертація [10], у якій було здійснено комплексний політологічний аналіз еволюції словацької моделі суспільно-політичного розвитку та досліджено основні чинники, цілі та динаміку суспільно-політичних змін на ключових етапах розвитку Словаччини після 1989 року; проаналізовано зміни на рівні партійної системи, державно-владних інструментів громадського сектора, політичної культури словацького суспільства та їхній вплив на еволюцію моделі розвитку [11, с. 2].

У своєму виступі на Міжнародній науково-практичній конференції «Україна – Європейський Союз: формат розвитку відносин у контексті російсько-української війни, гарантій безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій», яка відбулася 20 жовтня 2023 р. у приміщенні Ужгородського національного університету під назвою «Діяльність Міждержавних українсько-угорської та українсько-словацької комісій з питань забезпечення прав національних меншин, освіти та культури як фактор гарантування етнополітичної стабільності та непорушності державних кордонів» В. Алмашієм було відзначено, що фактор державної незалежності України, включаючи цілісність та недоторканість державних кордонів, поєднуючи цінності громадянського суспільства та забезпечення прав і свобод етнопонаціональних меншин та одноплеменників за кордоном, повинен удосконалюватись у напрямку становлення української національної ідеї та

ідентичності на Закарпатті, в Україні та в цивілізованому світі загалом [12, с. 240].

На початку 1990-х рр. словацький і чеський народи та їхні політичні еліти продемонстрували на тлі «балканізації» колишніх соціалістичних федерацій можливість цивілізованого, мирного еволюційного саморозпуску чехословацької федерації [9, с. 48] без зовнішнього тиску після антитоталітарної революції та здійсненні важливих демократичних перетворень, як і завершення біполярного протистояння та геополітичних змін на європейському континенті. Оновлену Чехословаччину розвинена Європа сприймала як цілісну демократичну державу, здатну розв'язати міжнаціональні проблеми і не допустити «балканізації» чехословацьких взаємин. Більш проблемними для загальноєвропейських інституцій на початку 1990-х рр. видавалися питання становища національних меншин в ЧСФР, насамперед угорської, яка нараховувала майже 600 тис. чоловік [9, с. 50], та української (у кількості близько 30 тис. осіб) із захистом прав якої пов'язане започаткування у середині 1990-х рр. співпраці Словаччини і України в питаннях захисту її прав у Словаччині і словаків – в Україні, а також непорушності державного кордону між Словаччиною та Україною. Тому швидка ліквідація ЧСФР впродовж другої половини 1992 року для інтегрованої Європи виявилася неочікуваною, а пояснення факту розпаду чехословацького союзу звелися, переважно, до кон'юнктурно-політичних причин [9, с. 50]. Зокрема, до прискореної ліквідації ЧСФР привели практичні кроки з нарощення компетенції кожної із республік, ідейні уподобання та амбіції політичних еліт, національні емансипаційні прагнення чеського і словацького народів. Перед розпадом федерації більшість громадян, значна частина провідних політичних партій і рухів у Словаччині та Чехії дотримувалися необхідності збереження єдиної держави [9, с. 51].

Специфікою етнічної ситуації та міжнаціональних відносин у країнах Центральної та Східної Європи (зокрема й карпатського регіону) було те, що найбільші національні меншини на їх території мали поряд державу материнського народу і могли сподіватись на її підтримку у справі збереження національної самобутності і захисту прав національних меншин, що підносило етнополітичні питання на рівень системи міждержавних взаємин. У відповідь на зростання інтегрованого націоналізму державотворчої нації відбувалося прискорення процесу етнічної самоідентифікації і згуртування національних меншин та захисну націоналістську реакцію з їх боку щодо титульної нації [7, с. 12]. Державну етнонаціональну політику нових демократій центрально-європейського регіону, починаючи з межі 1980-1990-х рр., визначали інтереси титульної нації, політичними виразниками якої були правлячі сили, схильні до національної виключності – правоконсервативні коаліції і уряди в Угорщині, Польщі, Румунії та націонал-популістські у Словаччині.

Словаччина, Угорщина та інші сусідні з Україною держави Центральної Європи не стимулювали еміграцію представників національних меншин до

держав материнського народу, а намагалися шляхом політичної, фінансової та іншої підтримки, навпаки, закріпити їх в місцях компактного проживання на українській території. На це були спрямовані закони Словаччини і Угорщини про закордонних словаків та угорців, що свідчило про прагнення сусідніх держав зберегти етнічну присутність в Україні (та країнах компактного проживання відповідних національних меншин) і впливати через етнічно споріднені меншини на внутрішні українські процеси та міждержавні відносини (зокрема і внутрішньополітичні процеси сусідніх держав, наприклад: Словаччина, Угорщина, Румунія) [7, с. 13].

Уже на початку 1990-х рр. стало очевидним, що об'єднана Європа не допустить продовження існування старих або появу нових вузлів міжетнічної напруги у державах центральної Європи з перспективою становлення відносної міжнаціональної злагоди. Епіцентри потенційних конфліктів могли поступово пересунутися далі на Схід, зокрема на територію України. Загальноєвропейські інституції значно менше переймалися становищем національних меншин у інтегрованій Центральній Європі, сконцентрувавшись на моніторингу і контролі ситуації у сфері міжнаціональних відносин та гарантій прав меншин в Україні. Таким чином, в успішній, результативній діяльності двосторонніх міждержавних комісій у сфері захисту прав національних меншин, обопільно були зацікавлені Україна, Словаччина, а також Угорщина, Румунія, Польща.

Для України в 1990-х рр. був характерний транзитно-кризовий, сучасно-модернізаційний етап розвитку українського суспільства, який з процесу перебудови на початку 90-х рр. ХХ ст. поступово трансформувався у самодостатній широкомасштабний процес з яскраво вираженим етнонаціональним забарвленням та виникненням осередків певних конфліктів [13, с. 16]. Разом з тим, деякі політичні сили почали провокувати на теренах СРСР регіональний сепаратизм, не бажаючи поступатися владними позиціями. Трагедією в Тбілісі, актами насильства в Абхазії та Узбекистані, південній Осетії, південно-східній Грузії, Дагестані, Таджикистані, Туркменії, Казахстані, Молдавії відзначився 1989 р. [14, с. 269]. У більшості, ці конфлікти набували етнічного забарвлення [15, с. 7]. Подібні протиріччя провокувалися в Україні у регіонах з яскраво-вираженими сепаратистськими настроями, зокрема в Криму, у південно-східних областях та Закарпатті [16, с. 106], де на початку 1990-х рр. активізувалися етнополітичні процеси, пов'язані з реанімацією русинського руху в середовищі місцевого українства (яке прагнуло протиставитися владному центру) та активізацією діяльності угорської національної меншини, які підсилювались особливим геополітичним розташуванням області і були в інтересах союзного московського центру. Завдяки переважанню громад Української православної церкви московського патріархату (УПЦ МП), цей напрям підживлював політичне русинство впродовж кінця ХХ – початку ХХІ ст. [17, с. 141].

Започаткуванню українсько-словацького міждержавного діалогу в системі захисту прав національних меншин передувала активізація внутрішньо-політичних протиріч у Закарпатській області України початку 1990-х рр., коли впродовж трансформаційних процесів розгорнулася протидія та боротьба національно-демократичних сил і владної командно-адміністративної системи довкола ідеї згуртування населення краю задля здобуття незалежності України. Цьому стали на заваді радянська командно-адміністративна система в Закарпатській області, новостворені наприкінці 80-х – на поч. 90-х рр. ХХ ст. русинські організації, Демократична ліга національностей та Асоціація нерадикальних демократів, які пропагували відродження русинства, ідеологію політичного русинізму, окремішності закарпатців, перспективу самоврядності тощо [18, с. 12; 19, с. 216]. Одночасно відбувалося створення подібних організацій у Словаччині, Польщі, Угорщині, Чехії, Румунії, які використовували ідеї П. Магочі та радянських спеціалістів з етнополітичної конфліктології, пов'язані з карпатськими русинами та створенні автономної області Підкарпатської Русі, а згодом і окремої держави «Русинії» (зокрема Товаришіння лемків у Польщі (1989 р.), Русинська оброда у Словаччині (березень 1990 р.), «Руська Матка» (грудень 1990 р.), Русинська організація Угорщини у Будапешті (березень 1991 р.)) [20, с. 304]. В СРСР стимулювали поширення автономістських гасел в одній з областей України, зароджуючи проблему для усієї української держави, яка могла спровокувати глибокий конфлікт на етнорегіональній основі, не вирішивши головних проблем розвитку тієї чи іншої національності. З самого початку відродження русинського руху та формування національно-культурних товариств у країнах Карпатського регіону, помітним було *бажання політичних русинів створити його центр саме на Закарпатті, головна мета якого полягала у здобутті краєм спочатку національно-територіальної автономії, а згодом і повної політичної незалежності*. Першим кроком у реалізації подібних планів виявилось створення у лютому 1990 р. «Товариства карпатських русинів» в Ужгороді (значну роль у створенні якого відіграв тодішній перший секретар Закарпатського обкому КПУ М. Волощук), яке одразу було зареєстровано тодішньою владою, контрольованою комуністами (на противагу Народному Рухові України). Саме в той час зародилося політичне русинство – «спецпроект Кремля для стримування України» у її державотворчих наслідках [20, с. 307]. Почав успішно реалізовуватися запропонований П. Магочі план розколу українських товариств у сусідніх країнах [20, с. 308]. Для координації їхньої діяльності 22–23 березня 1991 р. у словацьких Меджилабірцях було проведено I Світовий конгрес русинів (I СКР), започаткувавши традицію регулярного проведення подібних конгресів, які відбувалися у країнах, де існували русинські громади, а також створення Світової Ради русинів (СРР) [20, с. 309; 21, с. 140].

Проте, політичне русинство на Закарпатті, зберігаючи активність до середини 1990-х рр., зазнало краху й було засуджене міжнародними конгресами

русинів, а діяльність русинських організацій краю була спрямована в етнокультурну сферу. Етнополітичний розвиток області в умовах незалежності був позначений певним загостренням відносин українських та угорських громадських організацій, між обласною владою та райдержадміністрацією Берегівщини [18, с. 13]. Скориставшись послабленням Радянського Союзу, у 1990 р. в тодішній Чехословаччині була створена Республіканська партія [20, с. 309], яка поставила за мету приєднати Закарпаття до цієї держави. Голова партії М. Сладек, встановивши контакти з лідерами політичного русинізму, провів у Мукачеві мітинг спільно з «політичними русинами», де було піднято чехословацький державний прапор, та висловлено претензії на територію Закарпатської області. Було заявлено про плани «звільнити» закарпатців з-під українського «поневолення», створивши цим доволі небезпечну ситуацію. Невдовзі розпочався процес руйнації самої Чехословаччини і актуальність «русинської проблеми» для чеських націоналістів різко знизилася. З усамостійненням Словаччини, зростаючий інтерес до етнічної ситуації на Закарпатті почала проявляти Москва. Після проголошення незалежності України значно активізувалася діяльність русинських організацій у сфері політики, створено «Тиньовий уряд Підкарпатської Русі», представлявший інтереси невеликої групи політиканів, проголосивши себе 15 травня 1993 р. правонаступником уряду Підкарпатської Русі [20, с. 310]. Проте, самопроголошений уряд не мав значної підтримки серед населення і не міг розраховувати на ефективну зарубіжну допомогу, враховуючи загострення внутріполітичної боротьби між президентом Б. Єльциним та Верховною Радою Російської Федерації. Російська сторона не мала достатніх можливостей і часу для підтримки закарпатських сепаратистів. Спроба створення автономної русинської держави зазнала поразки [20, с. 311].

Проти подібних політико-імперських зазіхань Москви, на захист територіальної цілісності України та історично обґрунтованої справедливості виступила патріотично вмотивована наукова еліта області та держави (О. Мишанич, М. Тиводар, П. Чучка, Ю. Балега, В. Бедь, М. Вегеш, С. Віднянський, Г. Скрипник, М. Панчук тощо), яка переконливо доводила про єдність, монолітну українську спільність населення Закарпаття з його діалектним регіональним відгалуженням українства. Зокрема, у своїх численних виступах, публікаціях впродовж трьох десятиліть С. Віднянський перед вітчизняною і зарубіжною аудиторією доводить, що з розвитком української національної свідомості самоназви «русини» на Заході і «малороси» чи «руські» на Сході України були замінені етнонімом «українці». Тож нема наукових підстав виокремлювати «русинів» як окрему націю, а українська інтелігенція Пряшівщини і до нині вживає визначення «русини-українці» для підкреслення належності закарпатської гілки до всього українського народу [22, с. 9]. Одночасно, етнологічна наука, не лише в Україні, визнає русинів Закарпаття субетнічною групою українського народу (як лемків, бойків,

гуцулів). Нема наукових підстав для виокремлення русинської мови та її численних локальних особливостей. Вчений не зупиняється викривати справжні причини і чинники відродження у Закарпатті і довкола нього на початку 1990-х рр. русинського руху, який спочатку презентував себе як культурний феномен етнічної ідентичності, але дуже скоро в ньому виокремилася політична складова, привнесена ззовні [23, с. 221; 24, с. 228-229]. Разом з тим, М. Тиводар відзначав, що від Донбасу до Карпат проводилася цілеспрямована робота на розчленування України. Існуючі сили прагнули перетворити Закарпаття в автономію. Зокрема, «імперсько-російська» прагнула розколоти Україну, «неокомуністична» сподівалася пересісти в Ради, а «реваншистська» - у деяких сусідніх державах та русини-тутешняки, виступали за створення незалежної держави Русинії [25, с. 52; 26, арк. 33-34; 27].

Таким чином, події межі й початку 1990-х рр. в Закарпатському соціумі спонукали Українську державу шукати шляхи їх вирішення на міжнародній арені, одночасно заручившись підтримкою сусідніх держав, що межували з Україною у даному регіоні (Угорщина, Словаччина, згодом Румунія, Польща). Мова йшла, до певної міри, про експеримент (як він покаже себе на практиці) створення двостороннього міждержавного органу (у нашому випадку Комісії), який, оминаючи рішення місцевих органів влади на міждержавному рівні, вирішував би проблемні питання у відносинах представників титульного етносу і національної меншини протилежної держави, а також підтверджував на рівні урядів непорушність та недоторканість державних кордонів держав-учасниць двостороннього міждержавного етнополітичного діалогу. Як наслідок, було започатковано двосторонній міждержавний етнополітичний українсько-угорський діалог у вигляді роботи Українсько-угорської змішаної комісії з питань забезпечення прав національних меншин [28, арк. 1-3], перше засідання якої відбулося у Будапешті 27-28 липня 1992 р. В основу було покладено збереження, шляхом дипломатичних перемовин, територіальної цілісності і непорушності кордонів в Карпатському регіоні [12, с. 237-238]. У 1995 р. до цього процесу долучилися Словацька Республіка (далі СР) шляхом утворення та діяльності Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань захисту прав національних меншин, освіти та культури й з того часу ці комісії працювали спільно на забезпечення потреб зацікавлених у них національних меншин (української, словацької, угорської) вказаних держав [28, арк. 1-3].

Важливою складовою означених процесів були умови вступу країн Центральної Європи до ЄС і НАТО, які полягали у вирішенні проблем, пов'язаних з реалізацією захисту прав національних меншин, ліквідацією міжетнічних суперечок та недопущення загрози виникнення етнічних конфліктів, а також розвитку добросусідських відносин з усіма межуючими державами. Тому Угорщина, одна з перших постсоціалістичних країн, з початку 1990-х рр. виступила ініціатором політичного врегулювання цих складних питань, шляхом координації взаємодії з Україною у сфері гарантій прав

національних меншин, ефективним інструментом якого виступила спеціальна Українсько-угорська змішана комісія з питань захисту прав національних меншин, (попереднє) бажання створення якої було зафіксовано у ст. 16 Декларації про принципи співробітництва між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою щодо збереження прав національних меншин і протоколу до неї, підписаної ще 31 травня 1991 р. Міністрами закордонних справ України та Угорщини у Будапешті [12, с. 238].

Необхідно відзначити, що етнопонаціональний фактор був визначальним у зовнішньополітичній концепції Угорщини від початку демократичних змін в країні уже впродовж 1989–1990-х рр. Такі зовнішньополітичні пріоритети Угорської Республіки, як загальноєвропейська і євроатлантична інтеграція, добросусідські відносини, турбота про угорську національну меншину за кордоном були закріплені у «Стратегії зовнішніх зв'язків Угорщини» на довгостроковий період до 2020 року. Характер двосторонніх відносин Угорщини з Україною був позбавлений критичних проблемних компонентів та відзначався позитивною стабільністю, активізацією політичного діалогу, підвищенням уваги з боку Угорщини до співробітництва з Україною в галузі європейської та євроатлантичної інтеграції та динамічним зростанням обсягів двостороннього торговельно-економічного співробітництва [7, с. 7]. Угорщина (згідно з планами керівних органів ЄС) поступово перетворилася в основного координатора розподілу фінансових потоків Євросоюзу для розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва ЄС із новими сусідами на Сході та на Балканах. З часу набуття повноправного членства в Європейському Союзі Угорська Республіка намагалася відігравати ключову посередницьку роль у розвитку економічних зв'язків пострадянських держав з Євросоюзом [7, с. 8].

Про інтерес словацької сторони до досвіду діяльності Українсько-угорської змішаної комісії з питань забезпечення прав національних меншин (з часу створення Комісії у 1991 р. до початку лютого 1995 р. було проведено чотири засідання) свідчить телеграма, направлена з Посольства СР у Києві на адресу Міністерства закордонних справ (далі МЗС) СР у Братиславі під назвою «Діяльність Українсько-угорської змішаної комісії з питань забезпечення прав національних меншин» («Činnosť ukrajinsko-maďarskej zmiešanej komisie preotázky národnostných menšín») [28, арк. 1].

Разом з тим, автономістські домагання восени – взимку 1991-1992 рр. в Закарпатській області України й, зокрема, рішення як обласної, так і Берегівської районної ради слугувало поштовхом, спонукало до дії й пришвидшили прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 238 від 14 травня 1992 р., згідно якої було створено українську частину Українсько-угорської змішаної комісії з питань забезпечення прав національних меншин, перше засідання якої, як зазначалося, відбулося в Будапешті 27-28 липня 1992 р. [28, арк. 1]. Українською стороною створювався відповідний державний

орган – Міністерство України у справах національностей, міграції та культур, на яке, окрім внутрішньодержавних функцій, були покладені завдання координувати діяльність згаданої Комісії [12, с. 238].

В історії системи українсько-словацького міждержавного співробітництва 1990-х рр. проблеми гарантій прав національних меншин займали важливе місце, відіграючи, подекуди, гальмівну роль у розвитку двосторонніх відносин між обома державами. Здобувши незалежність, Україна досить різко реагувала на процеси етнічного самовизначення окремих спільнот на прикордонних територіях України та Словаччини, підтримуваних керівництвом словацької держави та впливами із-за кордону. Особливо негативно у Києві ставилися до розколу українськомовного населення Словаччини, насамперед Пряшівщини, на українську і русинську етнічні групи [3, с. 122].

Офіційно українці і русини були визнані федеральною Чехословаччиною окремими національними меншинами ще в 1991 р. під час проведення загальнодержавного перепису населення, а у січні 1995 р. Словацький уряд закріпив це положення офіційним визнанням кодифікації русинської мови. Центральні державні органи України вважали небажаним вплив цих внутрішньо-словацьких етнічних процесів на сусіднє із Словаччиною Закарпаття. На прикордонних із СР західноукраїнських теренах, як і у самій Словаччині, «русинське відродження» розглядалося українською стороною проявом «політичного русинства», спрямованого до автономізму та сепаратизму, що загрожувало суверенітету і територіальній цілісності української держави [29, с. 218].

Небезпечність таких побоювань підтверджувалася проголошенням у Братиславі тіншового «Уряду Підкарпатської Русі», який складався з лідерів політичного русинства Закарпаття та громадян СР [30, с. 8], негативним проявом якого було зацікавлення та спроби російської сторони дестабілізувати політичну складову у карпатському регіоні та Закарпатті, роздмухуючи тезу про окремішність карпатських русинів від решти українського народу. Це суттєво зашкодило міждержавним українсько-словацьким відносинам і призвело до тривалого застою впродовж 1993–1994 рр. та у другій половині 1990-х рр. співробітництва у галузі взаємних гарантій прав національних меншин обох держав, а з 1998 р. на два роки взагалі була призупинена робота Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань захисту прав національних меншин, освіти та культури [3, с. 123].

Разом з цим, важливим напрямом постійної українсько-словацької взаємодії і добросусідських відносин залишалася плідне співробітництво України і Словаччини у сфері гарантій прав національних меншин, результатом якого, 29 червня 1993 р. під час офіційного візиту в Україну Президента Словацької Республіки М. Ковача, в Києві був підписаний Договір про добросусідство, дружні відносини та співпрацю між Словацькою Республікою і Україною, в якому сторони підтвердили, що дотримання людських прав і свобод є

невід'ємною умовою забезпечення миру і безпеки. У зв'язку з цим, стаття 18 Договору передбачала створення необхідних умов для етнічної, культурної, мовної та релігійної свобод словацької меншини в Україні та української меншини у СР [31; 32, с. 7-8]. Особливу увагу нові незалежні українська та словацька держави впродовж 1990-х - початку 2000-х рр. звертали на збереження та розвиток національної самобутності української етнospільноти в СР та словацької в Україні. Головним координуючим органом міждержавного співробітництва у цій сфері наприкінці ХХ – початку ХХІ століть стала Двостороння українсько-словацька комісія з питань захисту прав національних меншин, освіти та культури [4, с. 161], яка, поряд з Міжурядовою українсько-словацькою комісією з питань торговельно-економічного і науково-технічного співробітництва, з середини 1990-х рр. відігравала важливу роль у формуванні системи і координації міждержавного співробітництва України і СР [33, с. 5].

Комісія, як спеціальна змішана міжурядова структура, була покликана попередньо розглядати найбільш важливі проблеми двостороннього співробітництва у сфері, якою вона опікувалася, та надавати відповідним органам державної влади обох країн, як і іншим суб'єктам – учасникам співпраці – погоджені рекомендації з їх вирішення. Двостороння комісія розробляла і планувала конкретні програми і проекти міждержавного співробітництва з предмету своєї діяльності, сприяла їх реалізації та контролювала виконання домовленостей і погоджених рішень. На кожному із засідань Комісії, яке, зазвичай, відбувалося раз на рік, робився підсумок виконаної роботи, заслуховувалися доповіді сторін щодо виконання затверджених на попередньому засіданні завдань та оцінювалася реальність запропонованих до співпраці проектів. Зафіксовані в протоколі засідання Комісії положення і погоджені рішення передавалися на розгляд урядам обох країн. Зазвичай, на їх основі, кабінети міністрів затверджували низку заходів з реалізації погоджених двосторонніх домовленостей і спільних проектів. Змішані комісії були дисциплінуючим і динамізуючим елементом системи співробітництва між державами [12, с. 238].

Попри таку важливу роль в системі й структурі сучасних міждержавних відносин, діяльність змішаних комісій ще не стала предметом належної уваги наукової та широкої громадськості в Україні і Словаччині. Частково це пояснюється тим, що «офіційний глянець» міждержавних відносин та розтиражовані засобами масової інформації досягнення дипломатії, передусім зустрічі, переговори та домовленості на вищому державному рівні майже затіняли перебіг і результати тієї копiткої і довгострокової роботи, яку вели комісії, створені ними робочі групи та експерти з обох сторін. Крім того, на стадії прийняття остаточних рішень і підписання двосторонніх міждержавних документів, не брався до уваги складний процес пошуку спільних інтересів, їх формулювання та навіть фразеологічно-текстового «притирання», а робота змішаних міжурядових комісій за умов демократизації та максимальної

відкритості дипломатії і міжнародних відносин залишається недостатньо відомою [4, с. 162].

На основі виявлених нами нових документів у архівах міністерств закордонних справ України і Словаччини, ідея створення Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти та культури була зафіксована в базовому Договорі про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною і Словацькою Республікою від 26 червня 1993 р. Україна уже наприкінці 1993 р. виступила ініціатором заснування цієї змішаної міжурядової структури. Так, у Дипломатичному архіві МЗС СР у Братиславі містилася інформація Посольства СР в Україні від 9 грудня 1993 р, про ноту МЗС України, якою українська сторона пропонувала створити змішану українсько-словацьку комісію з питань національних меншин [4, с. 163] та висловлювала впевненість, що створення такої Комісії буде сприяти практичній реалізації зазначеного міждержавного Договору, зміцненню двостороннього співробітництва передбачених цим Договором принципів [34, арк. 2, 3]. Разом з тим, конкретної дати направлення МЗС України цієї ноти Посольству СР у Києві не можна назвати, оскільки наприкінці тексту документа конкретне число місяця проставлено від руки, а на нього нанесено відбиток круглої печатки українського міністерства. Втім, найімовірніше, проглядається дата «1 листопада 1993 року» [34, арк. 3]. З супровідної записки Посольства СР в Україні стає зрозумілим, що зазначена інформація передавалася в МЗС СР додатково – в доповнення до раніше надісланого словацьким посольством у Братиславу матеріалу від 6 грудня 1993 р. [34, арк. 1].

Переговори щодо створення Українсько-словацької комісії та предмету її діяльності тривали більше року. Сторони погодилися на включення до сфер координації Комісією також питань освітнього і культурного співробітництва. Перше її засідання відбулося у Києві 8-9 лютого 1995 р., на якому розглядалися питання правового захисту прав національних меншин в обох країнах, освіти, культури, двостороннього співробітництва на міждержавному рівні тощо [35, арк. 1–5]. Українську делегацію очолював заступник Міністра України у справах національностей, міграції та культур Р. Чілачава (Голова Української частини Комісії), словацьку делегацію – Є. Пономаренкова – начальник відділу прав людини, національних меншин і співвітчизників МЗС СР (Голова Словацької частини Комісії). Проте «Положення про Українську частину Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти та культури» Кабінет міністрів України затвердив постановою лише 23 березня 1995 р. [2, с. 94; 35, арк. 1].

Про це ми пересвідчуємося, знайомлячись з Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 р. за № 212 «Про затвердження Положення про Українську частину «Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти та культури», яка була направлена Закарпатській

обласній Раді народних депутатів і постановляла затвердити Положення про Українську частину Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти та культури за підписами виконуючого обов'язки Прем'єр-міністра України Є. Марчука та міністра Кабінету Міністрів України В. Пустовойтенка. На ній у правому верхньому куті стоїть резолюція: «Ознайомити керівництво ОВК, В.В. Росула, В.С. Габорця, П.В. Токаря, 29.03.95» [36, арк. 1; 37, с. 81].

В самому Положенні [38, арк. 1–3] говорилося, що українська частина Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти та культури (далі – Комісія) була створена постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 1994 р. № 883 і є постійно діючим органом та здійснює свою діяльність під керівництвом Кабінету Міністрів України. Комісія координувала діяльність міністерств і відомств України, інших органів державної виконавчої влади щодо забезпечення прав осіб, які належали до словацької національної меншини в Україні та української національної меншини у СР, а також стосовно співробітництва між Україною та СР у галузі освіти і культури. Вона взаємодіяла з комісіями Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, науки, народної освіти, культури і духовності та іншими, а також національно-культурними товариствами, об'єднаннями громадян та релігійними організаціями [38, арк. 1]. Основними завданнями Комісії було сприяти створенню необхідних соціально-економічних та інших умов для збереження й розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності словацької національної меншини в Україні та української національної меншини в СР [37, с. 81].

Зокрема, українська та словацька сторони Комісії інформували одна одну про законодавчі акти, які регулювали у двох країнах національні відносини, гарантували забезпечення прав осіб, які належали до національних меншин [35, арк. 1; 39, с. 178]. Комісія визнала за доцільне наголосити на неприйнятності вимог щодо формування будь-яких автономних територіальних утворень за національною ознакою [35, арк. 2]. Значний інтерес у словацької частини Комісії викликала інформація про діяльність Міністерства України у справах національностей, міграції та культур. Українська частина зацікавлено сприйняла інформацію щодо діяльності Ради Уряду СР з питань національностей (Рада Уряду з питань національностей (до розпаду Чехословаччини у кінці 1992 року – Рада Уряду Словацької Соціалістичної Республіки (далі ССР) з питань національностей)) [37, с. 80] була створена рішенням Уряду ССР 14 лютого 1969 р. Згідно Статуту, схваленого керівництвом 26 січня 1972 р., Рада була дорадчим, ініціативним і координуючим органом Уряду ССР у справах національностей [40, арк. 51]), в роботі якої брали участь представники усіх національних меншин, що проживали у цій країні [35, арк. 2].

Комісія розглянула стан виконання Плану співробітництва між міністерствами культури двох країн на 1994–1995 рр. і констатувала, що українсько-словацькі культурні зв'язки на той час розвивалися, здебільшого, на основі безпосередніх контактів між творчими колективами, що відчутно звужувало наявні можливості. Відзначалося, що укладання нового плану автоматично не призвело до поживлення двостороннього культурного співробітництва. Навпаки, у 1994 р., у цій сфері тривав застій, який розпочався ще у 1993 р. Пояснювалося це складними внутрішньополітичними процесами, які розгорнулися в обох країнах, зокрема, урядова криза у Словаччині, відставка Кабінету В. Мечіара, створення тимчасової коаліційної влади весною 1994 р. та осінні позачергові парламентські вибори. В Україні у цьому році (1994) відбулися президентські вибори, які призвели до зміни глави держави. Внутрішньополітичні катаклізми 1994 р. на певний час майже паралізували взаємодію міністерств і відомств України та СР [29, с. 217]. Сторони погодили необхідність запропонувати міністерствам культури двох країн розпочати роботу над проектом Угоди про співробітництво в галузі культури тощо [35, арк. 4; 39, с. 178]. Було звернено увагу на значні можливості здійснення обміну фахівцями у сфері культури та освіти відповідно до міждержавної Угоди про взаємне працевлаштування, яка повинна була бути підписана найближчим часом [35, арк. 5]. Склад учасників засідання подавався у додатку [41, арк. 6; 37, с. 81].

Комісія аналізувала соціально-економічні, духовно-культурні та інші процеси розвитку словацької національної меншини в Україні та української національної меншини у СР; координувала підготовку і здійснювала контроль за виконанням українсько-словацьких програм забезпечення прав осіб, які належали до національних меншин, їхніх культурно-освітніх та інформаційних потреб, аналізувала й узагальнювала досвід роботи органів державної виконавчої влади з цих питань; взаємодіяла з урядовими структурами та громадськими організаціями СР у розв'язанні питань щодо національних меншин, культурно-освітніх взаємозв'язків; здійснювала організаційне, матеріальне, технічне, фінансове та інше забезпечення засідань Комісії в Україні тощо [38, арк. 2]. Вона подавала Кабінетові Міністрів України пропозиції у межах своєї компетенції; одержувала від міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань тощо [37, с. 81].

Керував роботою Комісії її голова, або його заступник. Ним призначався заступник Міністра у справах національностей, міграції та культурів. Персональний склад Комісії затверджувався Кабінетом Міністрів України тощо [38, арк. 2–3]. Організаційне та фінансове забезпечення її роботи покладалося на Міністерство у справах національностей, міграції та культурів. Голова Комісії щорічно (не пізніше лютого) подавав уряду України звіт про діяльність Комісії за попередній рік і пропозиції про подальшу її роботу тощо [38, арк. 3]. Загалом дане Положення містило десять пунктів [37, с. 82].

На першому засіданні Комісії було констатовано, що в Україні та СР, в цілому забезпечено необхідні умови для задоволення культурно-освітніх потреб осіб, які належали до словацької національної меншини на українській території та української національної меншини у Словаччині. Українська сторона поінформувала, що в місцях компактного проживання словаків у Закарпатській області навчання у початкових класах велося словацькою мовою, запроваджено факультативне вивчення цієї мови та історії Словаччини у низці загальноосвітніх шкіл. В Ужгородському державному університеті створено відділення словацької мови та літератури. У книжковому видавництві «Карпати» функціонувала редакція словацьких видань. Газета «Вісті Ужгородщини» регулярно друкувала спеціальну сторінку «Словацький кур'єр». Діяли словацькі культурно-національні товариства, найбільш активним з-поміж яких була регіональна організація «Матица Словенска» [35, арк. 2–3].

Словацькі учасники вказали, що у СР функціонує відповідна культурно-освітня інфраструктура у місцях компактного проживання українців. Працюють Музей української культури у Свиднику, кафедра україністики при Університеті ім. П.-Й. Шафарика, Український театр у Пряшеві, проводяться культурно-національні фестивалі і свята. З боку СР були висловлені побажання щодо запровадження для словаків в Україні радіопередач та видання газети словацькою мовою, сприяння словацьким культурно-національним товариствам у вирішенні практичних проблем [4, с. 165].

Однак, уже на першому засіданні Комісії, українська сторона висловила стурбованість у зв'язку з тим, що у середовищі словацьких українців посилилася тенденція до штучного поділу на українців та русинів, як представників окремого слов'янського народу. На території Словаччини відбувалися зібрання прихильників політичного русинства, зокрема й громадян України, під час яких виголошувалися сепаратистські заклики, спрямовані на порушення територіальної цілісності не лише України, а й Словаччини, деяких інших європейських держав [35, арк. 3].

Словацькою стороною було взято до відома стурбованість української сторони та викладена офіційна позиція, яка полягала в тому, що етнокультурні аспекти життя української громади Словаччини розв'язуються на основі чинного законодавства, спираючись на демократичні принципи, а політичні вимоги прибічників «політичного русинства», що могли призвести до загострення громадянського протистояння в українській громаді Словаччини та негативно позначитися на словацько-українських відносинах, не сприймаються найвищими державними органами СР. Було погоджено, що з цих питань країни покращать взаємне інформування, вироблення єдиних поглядів і позицій та проведуть консультації з метою запобігання небажаним ускладненням. Сторони домовилися провести Друге засідання Комісії у Братиславі у вересні 1995 р. [35, арк. 4].

Проте, взаєморозуміння з цього питання в українсько-словацьких міждержавних відносинах в середині 1990-х рр. не було досягнуто, що негативно

впливало на загальний стан і динаміку двостороннього зовнішньополітичного співробітництва. Попри офіційні заяви чільних державно-політичних діячів України і СР, що у відносинах обох країн нема спірних питань, однак, в українсько-словацьких взаєминах 1990-х рр. декілька разів саме з «русинського питання» виникала напруга. А. Дулеба пояснює претензії України щодо позитивного ставлення державних органів СР до розвитку русинського руху у Словаччині кількома чинниками, зокрема, стурбованістю Києва з появи на початку 1990-х рр. автономістських гасел «політичного русинства» в прикордонному із СР Закарпатті та прихильним ставленням Росії до русинства [42, с. 265–266].

Разом з тим, аналіз положень протоколів подальших засідань Комісії другої половини 1990-х рр. свідчив, що обговорення штучних етнополітичних проблем, «автономізму», «сепаратизму» обидві сторони намагалися уникати і не загострювати. Навпаки, друге засідання Комісії у Братиславі 24 жовтня 1996 р. констатувало, що дієва охорона національних меншин може бути забезпеченою лише за умови послідовного визнання територіальної цілісності і недоторканості державних кордонів. Комісія наголошувала на неприйнятності будь-яких вимог щодо територіальної, адміністративної або будь-якої іншої форми автономії, що базувалася за етнічним принципом і відкидала будь-які прояви етнічного сепаратизму, що могло дестабілізувати ситуацію у регіоні Центрально-Східної Європи [43, арк. 2]. Проте підходи сторін, особливо в етнополітичній сфері, не завжди співпадали і уже на перших засіданнях цієї змішаної міжурядової структури проявилися такі спірні питання, проблеми і труднощі, які не лише гальмували роботу Комісії, але навіть ставили під сумнів доцільність її подальшого існування. Та шляхом перемовин, уточнення позицій країнам вдавалося досягати компромісів і зберігати функціональним цей важливий і ефективний елемент системи міждержавних українсько-словацьких відносин.

На роботу Комісії безпосередньо впливали суперечливі внутрішньополітичні процеси, які відбувалися у Словаччині. Зокрема, демонтаж комуністичного режиму та багаторівнева демократизація на початку 1990-х рр. свідчили про реалізацію Словаччиною моделі «навздогінної модернізації», яка супроводжувалася національно-політичною трансформацією. Гібридизація політичного режиму впродовж 1993–1998 рр. в умовах розбудови словацької державності загострила конфліктні елементи моделі суспільно-політичного розвитку, які черпали своє живлення на політичному, владно-інституційному, соціокультурному рівнях. Формальні демократичні механізми виконували роль перешкоди авторитарним тенденціям, проте, недосконала інституційна структура, неузгоджене функціонування окремих елементів парламентської моделі створювали ризики зловживання владою [10, с. 5]. Разом з тим, суперечливий і конфліктний зміст суспільно-політичної моделі Словаччини за гібридного політичного режиму прем'єрства В. Мечіара (1993–1998 рр.) було обумовлено декларативним пошуком країною [10, с. 6] власного національного шляху та ситуативним коливанням у системі полярних координат майбутнього

розвитку; між демократією та авторитаризмом, між консолідацією словацької нації та нагнітанням міжетнічної напруги, між реалізацією прозахідного курсу й активізацією співпраці з Росією, між розбудовою ринкової економіки та посиленням державного регулювання [10, с. 7].

Одночасно, словацьке зовнішньополітичне співробітництво реалізовувалося і на багатосторонній основі, в рамках центральноєвропейського регіонального інтеграційного об'єднання – Вишеградської групи (у лютому 1991 р. Чехословаччина, Польща та Угорщина заснували Вишеградський трикутник (після розпаду Чехословаччини у 1993 р. – Вишеградська група) для дипломатичної, економічної та політичної співпраці, хоча різні темпи реформ у цих країнах ускладнювали її [44, с. 301]). У 1990-х рр. були сформовані механізми і структури співробітництва держав Вишеградської групи, які включали два щорічні саміти прем'єр-міністрів РП, ЧР, СР і УР, з яких один – офіційний, а другий – неформальний, регулярні зустрічі і наради галузевих міністрів країн Вишеграду, міжпарламентське співробітництво, діяльність спеціально створеного «Вишеградського фонду» [9, с. 143], завданням якого була й фінансова підтримка гуманітарних, освітніх, культурницьких проектів в Україні. Прем'єр-міністри розглядали стан і перспективи співробітництва країн – членів Вишеграду на двох регулярних щорічних чотиристоронніх самітах голів урядів, зокрема одному неформальному та чисельних двосторонніх переговорах і зустрічах. Вони координували і програмували вишеградську співпрацю, почергово очолюючи, строком на рік, вказане міжнародне регіональне об'єднання [9, с. 143–144]. Перспектива вступу в Європейський Союз та НАТО спонукала більшість країн Східно-Центральної Європи забути про їхні давні етнічні й територіальні конфлікти [44, с. 301].

Висновки. Оновлену Чехословаччину кінця 1989 р. – початку 1990-х рр. розвинена Європа сприймала як цілісну демократичну державу, здатну розв'язати міжнаціональні відносини і не допустити «балканізації» чехословацьких взаємин. Проте, Чехословацька федерація розпалася без зовнішнього тиску після антитоталітарної революції та здійсненні важливих демократичних перетворень. Більш проблемними для загальноєвропейських інституцій на початку 1990-х рр. видавалися питання становища національних меншин в ЧСФР, насамперед угорської (яка нараховувала майже 600 тис. осіб) та української (у кількості близько 30 тис. осіб), із захистом прав якої пов'язане започаткування у середині 1990-х рр. співпраці Словаччини і України в даній сфері, а також непорушності державного кордону між Словаччиною та Україною, що було певною засторогою для далекоглядних, великодержавних зазіхань з боку Угорщини з її «гібридними» планами реанімування Тріанонських мирних домовленостей 1920 р. та великої Угорщини за допомогою своїх етнічних осередків у сусідніх з нею державах. До прискореної ліквідації ЧСФР привели практичні кроки з нарощення компетенції кожної із республік, ідейні уподобання та амбіції політичних еліт, національні

емансипаційні прагнення чеського і словацького народів. Перед розпадом федерації більшість громадян і значна частина провідних політичних партій і рухів у Словаччині та Чехії дотримувалися необхідності збереження єдиної держави.

Демонтаж комуністичного режиму та багаторівнева демократизація на початку 1990-х рр. свідчили про реалізацію Словаччиною моделі «навздогінної модернізації», яка супроводжувалася національно-політичною трансформацією. Однак, суперечливий і конфліктний зміст суспільно-політичної моделі Словаччини за гібридного політичного режиму прем'єрства В. Мечіара (1993–1998 рр.) було обумовлено декларативним пошуком країною власного національного шляху та ситуативним коливанням у системі полярних координат майбутнього розвитку; між демократією та авторитаризмом, між консолідацією словацької нації та нагнітанням міжетнічної напруги, між реалізацією прозахідного курсу й активізацією співпраці з Росією, між розбудовою ринкової економіки та посиленням державного регулювання.

Здобувши незалежність, Україна досить різко реагувала на процеси етнічного самовизначення окремих спільнот на прикордонних територіях України та Словаччини, підтримуваних керівництвом словацької держави та впливам із-за кордону. Особливо негативно у Києві ставилися до розколу українськомовного населення Словаччини, насамперед Пряшівщини, на українську і русинську етнічні групи. «Русинське відродження» у Словаччині розглядалося українською стороною проявом «політичного русинства», спрямованого до автономізму та сепаратизму, що загрожувало суверенітету і територіальній цілісності української держави.

З метою толерантного, дипломатичного вирішення питань, пов'язаних з безпекою етнополітичною ситуацією в середині української держави і довкола неї, була покликана вирішувати Міждержавна українсько-словацька комісія з питань забезпечення прав національних меншин, освіти та культури, основними завданнями якої було сприяти створенню необхідних соціально-економічних та інших умов для збереження й розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності словацької національної меншин в Україні та української національної меншини у Словацькій Республіці, будучи невід'ємним дисциплінуючим і динамізуючим елементом системи співробітництва між державами.

Цьому передували трансформаційні процеси кінця 1989 – початку 1990-х рр. ХХ ст. у Закарпатській області України, де спостерігалася протистояння української національно-демократичної та комуністичної партноменклатурної еліт. Етнополітичний розвиток Закарпаття (особливо першої половини 1990-х рр.) відзначався протистоянням українських та угорських громадських організацій, проблемою політичного русинства, яке в умовах незалежної української держави зазнало значної трансформації було дискредитоване.

Враховуючи складну етнополітичну ситуацію у Закарпатській області України на початку 1990-х рр., яка межує з чотирма європейськими постсоціалістичними державами, та для її врегулювання, ще у травні 1991 р. між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою було започатковано активне двостороннє співробітництво в етнополітичній сфері, яке відіграло важливе значення в українсько-угорській співпраці з гарантій та захисту прав національних меншин й оцінювалося як цінний приклад ефективного спільного вирішення складних етнополітичних проблем. Характер подальших двосторонніх відносин Угорщини з Україною відзначався позитивною стабільністю, активізацією політичного діалогу, підвищенням уваги з боку Угорщини до співробітництва з Україною в галузі європейської та євроатлантичної інтеграції. Угорщина поступово перетворилася в основного координатора розподілу фінансових потоків Євросоюзу для розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва ЄС із новими сусідами на Сході та Балканах.

Наслідуючи приклад Угорщини і України у плідній взаємодії в етнополітичній площині, започатковане і продовжене аналогічне співробітництво між Словаччиною та Україною почало відігравати важливу роль у двосторонніх міждержавних взаєминах, розпочавшись у середині 1990-х рр. посередництвом діяльності Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань захисту прав національних меншин, освіти та культури і було прикладом спільного вирішення складних етнополітичних взаємин, спрямоване на ліквідацію міжетнічних суперечок, реалізацію прав національних меншин, розвитку добросусідських відносин з усіма межуючими державами, недопущення загрози виникнення етнічних конфліктів, що було однією з головних передумов вступу Центрально-Східноєвропейських держав до Європейського Союзу і НАТО. Важливого значення набула українсько-словацька співпраця на прикордонних територіях у вигляді транскордонної діяльності. Україна і Словаччина були учасниками створення Карпатського єврорегіону, розробниками та реалізаторами низки концепцій і стратегій спільного розвитку суміжних прикордонних областей, що склалося історично. Заслуговує на увагу приклад Словаччини з послідовної, предметної підтримки співвітчизників за кордоном, за аналогом Угорщини, зокрема на основі положень закону про закордонних словаків. Разом з тим, подібний документ України стосовно підтримки закордонного українства набув, переважно, декларативного змісту, з недостатнім підсиленням конкретними програмами та їх відповідним фінансуванням з боку держави.

Таким чином, словацько-українське співробітництво в етнополітичній площині мало різноплановий, проте цілісний і комплексний характер, здійснюючись на всіх рівнях міждержавних взаємин – від центрального до регіонального і локального, охоплюючи різноманітні сфери – від захисту прав національних меншин, до господарської співпраці та координації соціально-

економічного розвитку прикордонних регіонів. Поглиблювалася міжрегіональна співпраця та формування мультикультурних і поліетнічних єврорегіональних спільнот. Словацьке зовнішньополітичне співробітництво реалізовувалося і на багатосторонній основі, в рамках центральноєвропейського регіонального інтеграційного об'єднання – Вишеградської групи, завданням якої була й фінансова підтримка гуманітарних, освітніх, культурницьких проєктів в Україні.

Список використаних джерел та літератури

1. Сергієнко Т.С. Українсько-словацькі відносини: формування системи міждержавного співробітництва (1990-ті роки). Автореф. дис... канд. іст. наук. К.: Інститут історії України НАН України, 2003. 12 с.
2. Турянця В.В. Стан, проблеми реалізації конституційних прав і свобод українською національною меншиною в Словаччині і словацькою в Україні та шляхи їх розв'язання. *Carpatica–Карпатика: Українсько-словацькі взаємини в галузі історії, літератури та мови*. Ужгород, 2002. Вип. 17. С. 86–100.
3. Сергієнко Т. Українсько-словацькі відносини: формування системи міждержавного співробітництва (90-ті роки ХХ – початок ХХІ століть): Монографія. *Серія «Studia Regionalistica»*; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород: Карпати, 2012. № 6. 274 с.
4. Алмашій В.В. Українці Словаччини: громадсько-культурне життя та процес національного самовизначення (1989–1995 рр.). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Київ, 2021. 225 с.
5. Алмашій В.В. Українці Словаччини: громадсько-культурне життя та процес національного самовизначення (1989–1995 рр.). Автореф. дис... канд. іст. наук за спеціальністю 07.00.02 – Всесвітня історія. Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ, 2021. 24 с.
6. Гузинець Ю.І. Етнополітичний аспект угорсько-українських міждержавних відносин. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. Національна академія Наук України. Київ, 2008. 238 с.
7. Гузинець Ю.І. Етнополітичний аспект угорсько-українських міждержавних відносин. Автореф. дис... канд. політ. наук. за спеціальністю 23.00.05 – етнополітологія та етнодержавознавство. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, Київ, 2008. 17 с.
8. Гузинець Ю.І. Етнополітичний аспект угорсько-українських міждержавних відносин: Монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011. 232с.
9. Андрейко В.І. Специфіка становлення і розвитку чесько-словацьких міждержавних відносин 1990-х – початку 2000-х років: монографія. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 247 с.
10. Ключкович А.Ю. Еволюція моделі суспільно-політичного розвитку в Словацькій Республіці. Автореф. дис... доктора політичних наук за спец. 23.00.02. – політичні інститути та процеси. Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2020. 43 с.
11. Ключкович А.Ю. Еволюція моделі суспільно-політичного розвитку в Словацькій Республіці. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2020. 547 с.
12. Алмашій В. Діяльність Міждержавних українсько-угорської та українсько-словацької комісій з питань забезпечення прав національних меншин, освіти та культури як фактор гарантування етнополітичної стабільності та непорушності державних кордонів. *Україна –*

Європейський Союз: Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни, гарантії безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 20 жовтня 2023 року) / Ю. Остапець (голова редкол.); відповідальні за випуск: М. Зан, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. С. 237–240.

13. Горбатенко В.П. Модернізація українського суспільства у контексті сучасних цивілізаційних процесів. Автореф.дис...докт. політ. наук. К.: видавн. центр Ін-ту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 1999.
14. Крупник И. Причины взрыва национализма в нашей стране. *Психология национальной нетерпимости: Хрестоматия*. Сост. Ю.В. Чернявская. Минск: Харвест, 1998. С. 269.
15. Програма нормативного курсу «Етнополітологія» та плани семінарських занять (методичний посібник для студентів політологічного відділення історичного факультету). Укладач Тиводар М.П. Ужгород: Видавництво Ужгородського університету, 2001.
16. Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи. Ю. Шаповал (керівник авт. кол.) та ін. Київ.: Інститут національних відносин і політології НАН України, 1997.
17. Зан М. Етнополітична ситуація на Закарпатті 1989-1991 років. (воля народу чи протистояння еліт?). *Carpatica – Карпатика. Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної і Південно-Східної Європи*. 2002. Випуск 16. С. 140-166.
18. Зан М.П. Етнічні процеси на Закарпатті (1989–2001 рр.). Автореф.дис...канд.іст. наук за спеціальністю 07.00.05 – етнологія / Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України. Київ, 2003. 22 с.
19. Остапець Ю., Кухарчук О., Токар М. Суспільно-політичні процеси на Закарпатті (1991–2009 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, соціологія, філософія*. 2010. Випуск 14. С. 215-226.
20. Буркут І. Русинство: минуле і сучасність. Чернівці: Прут, 2009. 384 с.
21. Погодин Б. Русины как призвание. *Русин*. 2006. № 1. С. 137-142.
22. Віднянський С.В. Актуалізація «русинського питання» в Закарпатті та за його межами в контексті анексії Криму і війни на сході України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4(41). С. 8-17.
23. Віднянський С.В., Мушинка М.І., Реснт О.П. Міжнародна наукова конференція «Методологічні й концептуальні питання дослідження історії русинів та українців у Центрально-Східній Європі» й засідання комісії істориків України та Словаччини у Високих Татрах. Хроніка. *Український історичний журнал*. 2014. № 6. С. 220-223.
24. Алмашій В. Суспільно-політична та громадсько-культурна діяльність Союзу русинів-українців Словацької Республіки (1989-1993). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Міжвідомчий збірник наукових праць*. Відп. ред. С.В. Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2020. Випуск 29. С. 226–247.
25. Піпаш В.В. Політичне протистояння на Закарпатті восени 1991 р. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2008. Вип. 21. С.47-56.
26. Відомчий архів Закарпатської обласної державної адміністрації. Ф.195. Оп.14. Спр. Протокол восьмої позачергової сесії Закарпатської обласної Ради народних депутатів двадцять першого скликання та рішення, прийняті сесією (третє засідання) від 2 жовтня 1991. 88 арк.
27. Діба О., Комарницький В. Компроміс. *Новини Закарпаття*. 1991. 5 жовтня.
28. Činnosť ukrajinsko-maďarskej zmiešanej komisie preotázky národnostných menšín. *Diplomaticky archive Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky (MZVSR)*. Velvyslanectvo Slovenskej republiky v Kyjeve. Materiály ZUSR. Kyjev. Názo vcesnejskupiny: Analytické prognozy, koncepčné materiály. Písmový kód útvaru: ODNM; Registratúrna značka: 108–100; Rok 1997. S. 1–3.

29. Сергієнко Т. Словацько-українські зв'язки в гуманітарній сфері на сучасному етапі: питання національних меншин, освіти і культури. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2011. Вип. 27. С. 215–222.
30. Відсіч міністрам-самозванцям. Заява українського посла в Словаччині з приводу прес-конференції «Тимчасового уряду Підкарпатської Русі». *Світ про Україну*. 1993. 18 серпня. С. 8.
31. Сергієнко Т. Словацька національна меншина в двосторонніх українсько-словацьких взаємовідносинах. *Carpatica– Карпатика*. Українсько-словацькі взаємини в галузі історії, літератури та мови. Ужгород, 2002. Вип. 17. С. 122–129.
32. Sebesta Š. Medzinárodná ochrana národnosti. *Europskí štandard v dokumentoch*. Bratislava, 1997.
33. Литвин В.М. Українсько-словацькі відносини: історія та сучасність. *Голос України*. 2003. 4 жовтня. С. 5.
34. Materiály o postavení národnostných menšín. *Diplomatický archiv Ministerstva zahraničních věcí SR*. Arch. fond: Zastupitel'ský úrad SR, Kyjev. Karton č. 6. Rok 1990–1997. A.j. 352–101 (1993). S. 1–3.
35. Протокол Першого засідання Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури (8–9 лютого 1995 р., м. Київ). *Галузевий державний архів МЗС України*. Фонд 2: Двосторонні договори і угоди. Арк. 1–5.
36. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 р. № 212, Про затвердження Положення про Українську частину Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури. м. Київ. *Поточний (внутрішній) архів Відділу у справах національностей та релігій Закарпатської обласної державної адміністрації. Секретаріат Закарпатської обласної Ради народних депутатів*. Вхідний № 272/62–3 від 27.03.1995 р. Арк. 1.
37. Алмашій В.В. Передумови та початок діяльності Двосторонніх міждержавних українсько-словацької та українсько-угорської комісій з питань національних меншин, освіти і культури в першій половині 90-х рр. ХХ ст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2008. Випуск 20. С. 78–84.
38. Положення про Українську частину Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 р. № 212, м. Київ. *Поточний (внутрішній) архів Відділу у справах національностей та релігій Закарпатської обласної державної адміністрації*. Арк. 1–3.
39. Алмашій В. Друге засідання Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури в системі міждержавного співробітництва між Україною і Словаччиною в 1995-1996рр.: витоки і реалії. *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи: Збірник наукових праць* / [редкол.: В.С. Степанков (головн.ред.) та ін.]. Кам'янець – Подільський: Кам'янець – Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 2010. Випуск 1. С. 173 – 194.
40. Informácia o činnosti Rady vlády SSR pre národnosti v období 1972–1976. Materiál na rokovanie Rady vlády SSR pre národnosti. Číslo: 1299/1977. Bratislava 20.5.1977. Див.: Schôdza Rady vlády Slovenskej socialistickej republiky pre národnosti z 6. júna 1977 // Slovenský národný archív, Rada vlády SSR pre národnosti z 6.6.1977, Karton č. 1, Rok 1976–1980. S. 1–5.
41. Склад учасників Першого засідання Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури (8–9 лютого 1995 р., м. Київ). Додаток до Протоколу Першого засідання Комісії. *Галузевий державний архів МЗС України*. Фонд 2: Двосторонні договори і угоди. Арк. 6.

42. Duleba A. Ukrajina a Slovensko. Geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny. Implikácie pre Slovensko. Bratislava: Veda, 2000. 402 s.
43. Protokol 2. zasadnutia Dvojstrannej slovensko-ukrajinskej komisie pre otázky národnostných menšín, školstva a kultúry (Bratislava, 24. október 1996). *Diplomatický archív MZVSR*. Fond MBZ SR, ARDO MZV SR, inv.č.: 288/75. S. 1–4.
44. Ротшильд Дж., Уінгфілд Ненсі М. Повернення до різноманітності: Політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / Пер. з англ. В.Т. Липицького, С.М. Рябчук. К.: Мегатайп, 2004. 384 с.

References

1. Serhiienko, T.S. (2003). *Ukrainsko-slovatski vidnosyny: formuvannia systemy mizhderzhavnoho spivrobotnytstva (1990-ti roky)*. Avtoref. dys... kand. ist. nauk. K.: Instytutistorii Ukrainy NAN Ukrainy [In Ukrainian].
2. Turianytsia, V.V. (2002). Stan, problemy realizatsii konstytutsiinykh prav i svobod ukraïnskoïu natsionalnoïu menshynoiu v Slovachchyni i slovatskoïu v Ukraini ta shliakhy ikh rozviazannia. *Carpatica–Karpatyka: Ukrainsko-slovatski vzaïemny v haluzi istorii, literatury ta movy*. Uzhhorod, 17. [In Ukrainian].
3. Serhiienko, T. (2012). *Ukrainsko-slovatski vidnosyny: formuvannia systemy mizhderzhavnoho spivrobotnytstva (90-ti roky XX – pochatok XXI stolit): Monohrafiia. Seriia “Studia Regionalistica”*. Uzhhorod, 6. [In Ukrainian].
4. Almashii, V.V. (2021). *Ukrainci Slovachchyny: hromadsko-kulturne zhyttia ta protses natsionalnoho samovyznachennia (1989–1995 rr.)*. Kvalifikatsiina naukova pratsia na pravakh rukopysu. Kyiv. [In Ukrainian].
5. Almashii, V.V. (2021). *Ukrainci Slovachchyny: hromadsko-kulturne zhyttia ta protses natsionalnoho samovyznachennia (1989–1995 rr.)*. Avtoref. dys...kand. ist. nauk za spetsialnistiu 07.00.02 – Vsesvitniaistoriia. Derzhavna ustanova “Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy”. Kyiv. [In Ukrainian].
6. Huzynets, Yu.I. (2008). *Etnopolitychnyi aspekt uhorsko-ukraïnskykh mizhderzhavnykh vidnosyn*. Kvalifikatsiina naukova pratsia na pravakh rukopysu. Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa. Natsionalna akademiia Nauk Ukrainy. Kyiv. [In Ukrainian].
7. Huzynets, Yu.I. (2008). *Etnopolitychnyi aspekt uhorsko-ukraïnskykh mizhderzhavnykh vidnosyn*. Avtoref. dys... kand. polit. nauk. za spetsialnistiu 23.00.05 – etnopolitohiia ta etnoderzhavoznavstvo. Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. Kyiv. [In Ukrainian].
8. Huzynets, Yu.I. (2011). *Etnopolitychnyi aspekt uhorsko-ukraïnskykh mizhderzhavnykh vidnosyn: Monohrafiia*. Uzhhorod: Polihraftsentr “Lira”. [In Ukrainian].
9. Andreiko, V.I. (2011). *Spetsyfika stanovlennia i rozvytku chesko-slovatskykh mizhderzhavnykh vidnosyn 1990-kh – pochatku 2000-kh rokiv: monohrafiia*. Uzhhorod: ZakDU. [In Ukrainian].
10. Kliuchkovych, A.Yu. (2020). *Evoliutsiia modeli suspilno-politychnoho rozvytku v Slovatskii Respublitsi*. Avtoref. dys...dokt. polit. naukaspets. 23.00.02. – politychni instytuty ta protsesy. Lvivskiy natsionalnyi universytet im. Ivana Franka. Lviv. [In Ukrainian].
11. Kliuchkovych, A.Yu. (2020). *Evoliutsiia modeli suspilno-politychnoho rozvytku v Slovatskii Respublitsi*. Kvalifikatsiina naukova pratsia na pravakh rukopysu. Lvivskiy natsionalnyi universytet im. Ivana Franka. Lviv. [In Ukrainian].
12. Almashii, V.(2023). Diialnist Mizhderzhavnykh ukraïnsko-uhorskoï ta ukraïnsko-slovatskoï komisii z pytan zabezpechennia prav natsionalnykh menshyn, osvity ta kultury yak faktor harantuvannia etnopolitychnoi stabilnosti ta neporushnosti derzhavnykh kordoniv. Ukraina – Yevropeyskyi Soiuz: Format rozvytku vidnosyn Ukrainy ta krain Tsentralnoi Yevropy u konteksti rosiïsko-ukraïnskoï viiny, harantii bezpeky ta reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii. *Materialy VIII Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Uzhhorod, 20 zhovtnia*

- 2023 roku) / Yu. Ostapets (holova redkol.); vidpovidalni za vypusk: M. Zan, V. Hyria. Uzhhorod: TOV "RIK-U". [In Ukrainian].
13. Horbatenko, V.P. (1999). *Modernizatsiia ukrainskoho suspilstva u konteksti suchasnykh tsyvilizatsiinykh protsesiv*. Avtoref. dys...dokt. polit. nauk. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
  14. Krupnyk, Y. (1998). *Prychyny vzryva natsyonalizmu v nashei strane. Psykholohyia natsyonalnoi neterpimosti: Khrestomatiia*. Sost. Yu.V. Cherniavskaia. Mynsk [In Russian].
  15. Tyvodar, M.P. (2001). *Prohrama normatyvnoho kursu "Etnopolitohiia" ta plany seminarskykh zaniat (metodychnyi posibnyk dlia studentiv politolohichnoho vidlennia istorychnoho fakultetu)*. Uzhhorod. [In Ukrainian].
  16. Shapoval, Yu. (eds). (1997). *Etnopolitychnyi rozvytok Ukrainy: dosvid, problemy, perspektyvy*. Kyiv: Instytut natsionalnykh vidnosyn i politolohii NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
  17. Zan, M. (2002). Etnopolitychna sytuatsiia na Zakarpatti 1989-1991 rokiv. (volia narodu chy protystoiannia elit?). *Carpatica – Karpatyka*. Uzhhorod, 16. [In Ukrainian].
  18. Zan, M.P. (2003). Etnichni protsesy na Zakarpatti (1989–2001 rr.). Avtoref. dys...kand. ist. nauk za spetsialnistiu 07.00.05 – etnolohiia. In-t mystetstvoznavstva, folklorystykytaetnolohii im. M.T. Rylskoho NAN Ukrainy. Kyiv. [In Ukrainian].
  19. Ostapets, Yu., Kukharchuk, O., Tokar, M. (2010). Suspilno-politychni protsesy na Zakarpatti (1991-2009 rr.). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Politolohiia, sotsiolohiia, filozofii*, 14. [In Ukrainian].
  20. Burkut, I. (2009). *Rusynstvo: mynule I suchasnist*. Chernivtsi. [In Ukrainian].
  21. Pohodyn, B.(2006). Rusyny kak pryzvanye. *Rusyn*, 1. [In Russian].
  22. Vidnianskyi, S.V. (2016). Aktualizatsiia "rusynskoho pytannia" v Zakarpatti ta za yoho mezhamy v konteksti aneksii Krymu i viiny na skhodi Ukrainy. *Stratehichni priorytety*, 41, pp. 8-17. [In Ukrainian].
  23. Vidnianskyi, S.V., Mushynka, M.I., Reient, O.P. (2014). Mizhnarodna naukova konferentsiia "Metodolohichni y kontseptualni pytannia doslidzhennia istorii rusyniv ta ukraintsiv u Tsentralno-Skhidnii Yevropi" y zasidannia komisi iistorykiv Ukrainy ta Slovachchyny u Vysokykh Tatrakh. *Khronika. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 6, pp. 220-223. [In Ukrainian].
  24. Almashii, V.(2020). Suspilno-politychna ta hromadsko-kulturna diialnist Soizu rusyniv-ukraintsiv Slovatskoi Respubliky (1989-1993). *Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky I znakhidky. Mizhvidomchyi zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 29, pp. 226–247. [In Ukrainian].
  25. Pipash, V.V. (2008). Politychne protystoiannia na Zakarpatti voseny 1991 r. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istorii*, 21, pp. 47-56. [In Ukrainian].
  26. Vidomchyi arkhiv Zakarpatskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii (dali VAZODA). F. 195. Op. 14. Spr. Protokol vosmoi pozacherhovoii sesii Zakarpatskoi oblasnoi Rady narodnykh deputativ dvadtsiat pershoho sklykannia ta rishennia, pryiniati sesiieiu (tretie zasidannia) vid 2 zhovtnia 1991. 88 ark. [In Ukrainian].
  27. Dyba, O., Komarnytskyi, V. (1991, 5 zhovtnia). Kompromis. *Novyny Zakarpattia*. [In Ukrainian].
  28. Činnost' ukrajinsko-madarskej zmieshanej komisie preotázky národnostných menšin. *Diplomaticky archive Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky (MZVSR)*. Velvyslanectvo Slovenskej republiky v Kyjeve. Materialy ZUSR. Kyjev. Názovvecnej skupiny: Analytické prognózy, koncepčné materialy. Písmový kód útvaru: ODNM; Registratúrna značka: 108–100; Rok 1997. S. 1–3. [In Slovak].
  29. Serhienko, T. (2011). Slovatsko-ukrainski zviazky v humanitarnii sferi na suchasnomu etapi: pytannia natsionalnykh menshyn, osvity I kultury. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istorii*, 27, pp. 215–222. [In Ukrainian].

30. Vidsich ministram-samozvantsiam. Zaiava ukraïnskoho posla v Slovachchyni z pryvodu pres-konferentsii "Tymchasovoho uriadu Pidkarpatskoi Rusi". (1993, 18 serpnia). *Svit pro Ukraïnu*, p. 8. [In Ukrainian].
31. Serhiienko, T. (2002). Slovatska natsionalna menshyna v dvostoronnikh ukraïnsko-slovatskykh vzaiemovidnosynakh. *Carpatica – Karpatyka*. Ukraïnsko-slovatski vzaiemyny v haluzi istorii, literatury ta movy. Uzhhorod. Vyp.17, pp. 122–129. [In Ukrainian].
32. Sebesta, Š. (1997). *Medzinárodná ochrana národnosti. Europski štandard v dokumentoch*. Bratislava. [In Slovak].
33. Lytvyn, V.M. (2003, 4 zhovtnia.). Ukraïnsko-slovatski vidnosyny: istoriia ta suchasnist. *HolosUkraïny*. [In Ukrainian].
34. Materiály o postavení národnostných menšín. *Diplomatický archiv Ministerstva zahraničních věcí SR*. Arch. fond: Zastupitel'sky úřad SR, Kyjev. Karton č. 6. Rok 1990–1997. A.j. 352–101 (1993). S. 1–3. [In Slovak].
35. Protokol Pershoho zasidannia Dvostoronnoi ukraïnsko-slovatskoi komisii z pytan natsionalnykh menshyn, osvity i kultury (8–9 liutoho 1995 r., m. Kyiv). *Haluzevyi derzhavnyi arkhiv MZS Ukraïny*. Fond 2: Dvostoronnidohovoryiuhody. Ark. 1–5. [In Ukrainian].
36. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïny vid 23 bereznia 1995 r. № 212, Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ukraïnsku chastynu Dvostoronnoi ukraïnsko-slovatskoi komisii z pytan natsionalnykh menshyn, osvity i kultury. m. Kyiv. *Potochnyi (vnutrishnii) arkhiv Viddilu u spravakh natsionalnosti ta relihii Zakarpatskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii*. Sekretariat Zakarpatskoi oblasnoi Rady narodnykh deputativ. Vkhidnyi № 272/62–3 vid 27.03.1995 r. Ark. 1 [In Ukrainian].
37. Almashii, V.V. (2008). Peredumovy ta pochatok diialnosti Dvostoronnikh mizhderzhavnykh ukraïnsko-slovatskoi ta ukraïnsko-uhorskoi komisii z pytan natsionalnykh menshyn, osvity i kultury v pershii polovyni 90-kh rr. XXst. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Istoriiia*, 20, Pp. 78–84. [In Ukrainian].
38. Polozhennia pro Ukraïnsku chastynu Dvostoronnoi ukraïnsko-slovatskoi komisii z pytan natsionalnykh menshyn, osvity i kultury. Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukraïny vid 23 bereznia 1995 r. № 212, m. Kyiv. *Potochnyi (vnutrishnii) arkhiv Viddilu u spravakh natsionalnosti ta relihii Zakarpatskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii*. Ark. 1–3. [In Ukrainian].
39. Almashii, V. (2010). Druhe zasidannia Dvostoronnoi ukraïnsko-slovatskoi komisii z pytan natsionalnykh menshyn, osvity i kultury v systemi mizhderzhavnoho spivrobotnytstva mizh Ukraïnoi i Slovachchynoi v 1995–1996 rr.: vytoky i realii. *Problemy istorii krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy: Zbirnyk naukovykh prats / [redkol.: V.S. Stepankov (holovn.red.) ta in.]*. Kamianets – Podil'skyi: Kamianets – Podil'skyi natsionalnyi universytet im. Ivana Ohienka, 1, pp.173 – 194. [In Ukrainian].
40. Informácia o činnosti Rady vlády SSR pre národnosti v období 1972–1976. Materiál na rokovanie Rady vlády SSR pre národnosti. Číslo: 1299/1977. Bratislava 20.5.1977. Schôdza Rady vlády Slovenskej socialistickej republiky pre národnosti z 6. júna 1977. *Slovenský národný archív*, Rada vlády SSR pre národnosti z 6.6.1977, Karton č. 1, Rok 1976–1980.S. 1–5. [In Slovak].
41. Sklad uchasnykiv Pershoho zasidannia Dvostoronnoi ukraïnsko-slovatskoi komisii z pytan natsionalnykh menshyn, osvity i kultury (8–9 liutoho 1995 r., m. Kyiv). Dodatok do Protokolu Pershoho zasidannia Komisii. *Haluzevyi derzhavnyi arkhiv MZS Ukraïny*. Fond 2: Dvostoronnidohovoryiuhody. Ark. 6. [In Ukrainian].
42. Duleba A. (2000). *Ukrajina a Slovensko. Geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny. Implikácie pre Slovensko*. Bratislava: Veda, 2000. [In Slovak].
43. Protokol 2. zasadnutia Dvojstrannej slovensko-ukrajinskej komisie pre otázky národnostných menšín, školstva a kultúry (Bratislava, 24. oktober 1996). *Diplomatický archiv MZVSR*. Fond MBZ SR, ARDO MZV SR, inv.č.: 288/75. S. 1–4. [In Slovak].

44. Rotshyld, Dzh., Uinhfild Nensi, M. (2004). *Povernennia do riznomanitnosti: Politychna istoriia Skhidno-Tsentralnoi Yevropy pislia Druhoi svitovoi viiny*. Kyiv: Mega tayp. [In Ukrainian].

Almashiy V. Creation and Activities of the Interstate Bilateral Ukrainian-Slovak Commission on National Minorities, Education and Culture in the First Half of the 1990s.

The article is devoted to comprehensive research on establishing bilateral Ukrainian-Slovak ethno-political cooperation in the first half of the 1990-s. It is noted that the dismantling of the communist regime and multi-level democratisation in the early 1990-s testified to Slovakia's implementation of the model of "catch-up modernisation", which was accompanied by national and political transformation. It is revealed that the contradictory and conflicting content of the socio-political model of Slovakia under the hybrid political regime of V. Mečiar's premiership was due to the country's declarative search for its national path between democracy and authoritarianism, between the consolidation of the Slovak nation and the escalation of interethnic tensions, between the implementation of a pro-Western course and intensification of cooperation with Russia, between the development of a market economy and strengthening of the government regulation.

It is mentioned that this was preceded by the transformational processes at the end of 1989 and the beginning of the 1990s in the Transcarpathian region of Ukraine, where there was a confrontation between the Ukrainian national-democratic and communist party nomenklatura elites. The ethno-political development of Transcarpathia (especially in the first half of the 1990s) was marked by the problem of political Ruthenism, which underwent a significant transformation and was discredited under the conditions of an independent Ukrainian state.

At the same time, it is stated that for the purpose of a tolerant, balanced, diplomatic solution to issues related to the security situation inside the Ukrainian state and around it, the Interstate Ukrainian-Slovak Commission on the Issues of Ensuring the Rights of National Minorities, Education and Culture was called to decide, whose primary task was to contribute to creating the necessary socio-economic and other conditions for preserving and developing the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of the Slovak national minorities in Ukraine and the Ukrainian national minority in the Slovak Republic.

The article determines that Ukraine and Slovakia, the second after Hungary among the Eastern European post-communist countries, initiated and continued interstate cooperation on mutual protection of the national minorities' rights, which was an example of an effective common solution to complex ethno-political relations, aimed at eliminating inter-ethnic disputes, realising the rights of national minorities, developing good neighbourly relations with all bordering states and preventing the threat of ethnic conflicts, which was one of the main prerequisites for the Central and Eastern European states to accede to the European Union and NATO.

Keywords: *Ukraine, Slovakia, transformational processes, ethno-political development, protection of the rights of national minorities, Slovaks, Ukrainians, Bilateral Ukrainian-Slovak commission.*